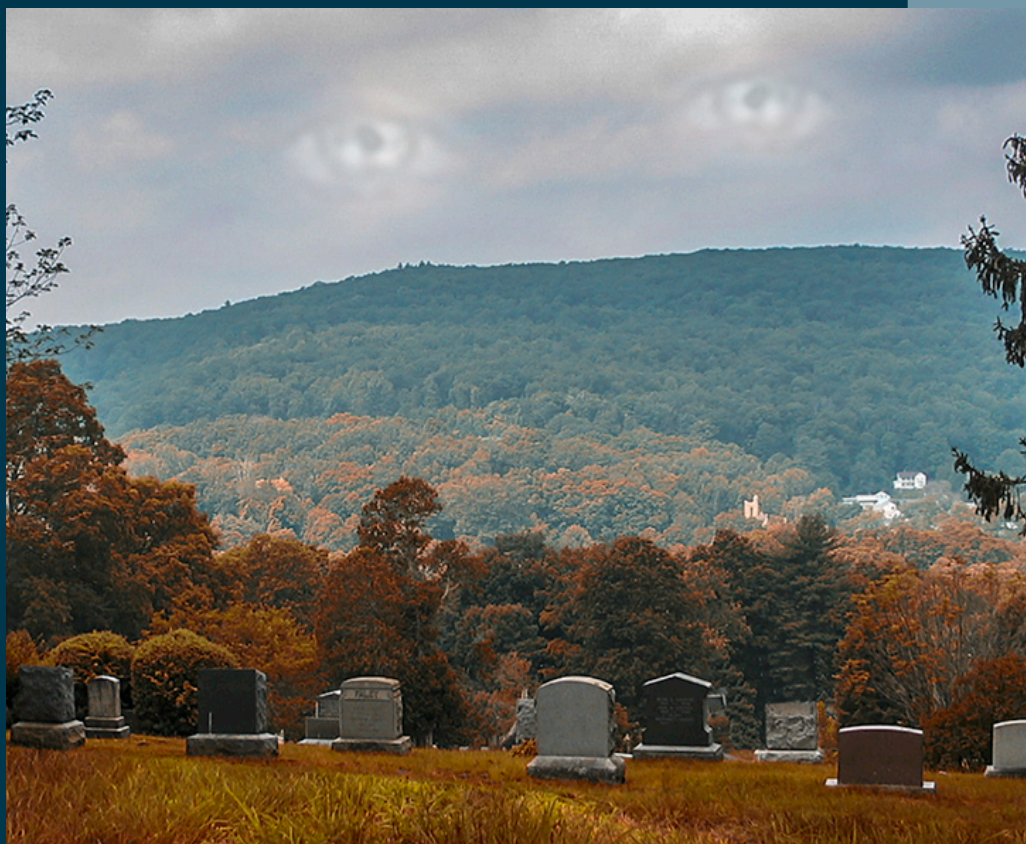

Matti Vuorikoski

Seitsemisen kylät

Kansanperinnettä seleen takaa

Matti Vuorikoski

Seitsemisen kylät

Kansanperinnettä seleen takaa

© 2020 Vuorikoski, Matti

Kustantaja: BoD - Books on Demand, Helsinki, Suomi
Valmistaja: BoD - Books on Demand, Norderstedt, Saksa

ISBN 978-952-802-675-4

Sisältö

SEITSEMISEN KYLIEN KANSANPERINNE	17
TARINA ELÄÄ	20
KYLÄYHTEISÖN USKONTO	23
POHJOISTEN KANSOJEN MAAILMANKUVA.....	24
Muuttoliike hävitti kansanuskon rippeet.	24
Nykyajan kansanperinnettä.....	25
Taikuus ja noituus.....	28
VÄKI	31
Vedenväki.	34
Ukkosen väki.....	35
Ihmisen väki.....	38
Naisen väki.....	38
Harakointi.....	39
Väki sairastuttajana ja parantajana.....	40
KODINHALTIJAT	41
Rakennuksen haltija.	43
Riihenhaltija.	44
Karjasuojanhaltija.....	45
MYLLYNHALTIJA.....	46
LUONNONHALTIJAT	48
Metsänväki ja muut haltijat.	48
Metsänneito.	52
Vedenhaltija.....	54
Koirankuonolaiset.	56

	7
Kohtauksia haltijan kanssa.	57
Maanväki, maahiset.	58
KUPPIKIVIÄ JA PYHIÄ PUITA.....	63
Pitämyspuut.	65
Karsikkopuut.	66
HIIDENVÄKI	69
Hiidenväki Pohjois-Satakunnassa.	71
Muinainen lappalaisasutus	75
Lappalaistarinoita.	76
Metsänpeitto – hiidenkätö.	81
KALMANVÄKI, KIRKKOVÄKI, KIRKONVÄKI.....	84
VAINAJAT.....	87
HAUTAUSMAAN TAIKOJA.....	93
Ruumiin multa.....	93
VARALLISUUDEN KARTUTTAJA	96
Para Ikaalislaisittain.	98
Viljatonttu.....	100
LIEKKIÖ	104
PIRU KANSANPERINTEESSÄ	110
Piru tienpäällä.	112
Piru myllyssä.	112
Liitto pirun kanssa.	118
ELÄMISEN NORMIT JA KÄYTÄNTEET	120
ELÄMÄNKAUDET JA JUHLAT.....	121
Syntymä.	122
NAIMISEN NORMIT–AVIOLIITON SOLMIMINEN	125

Avioliiton viralliset ja epäviralliset ehdot.....	126
Seurustelu.....	129
Kulttuurin murros.	130
Kosinta.	131
Kihlajaiset.....	132
Kontinkantajat.	135
Häät.	136
Häät Ikaalisten tapaan.....	137
Häiden lopettaminen.	142
Päänpeittäjäiset.....	143
KUOLEMAN KULTTUURI.....	144
Kuoleman syyt.	144
Kuoleman enteitä.....	145
Kuoleman hetki – rituaalit ja uskomukset.....	148
Ruumiin käsittely.....	150
Ruumisarkku ja arkuun laittaminen.	153
Ruumissaatto.	154
Sijattomat vainajat.	158
Hautajaispidot.....	159
Sureminen.	162
ELÄIMET KANSANPERINTEESSÄ.....	162
Käärme.	162
Käärmeen purema.	163
Käärmeen pidätys ja lumous.	164
Käärme ihmisen sisällä.	166
Elättikäärmeet.	167
Karhu ja karhun nostatus.....	168

Enne-eläimet.	171
KANSANOMAINEN LÄÄKINTÄ.....	173
Sanan voimalla: loitsu.	174
Sauna parannuspaikkana.....	175
TAUTIEN LÄHTEET JA SELITYKSET	177
Maahinen, maannenä.	178
Metsähiisi, metsännenä.	179
Tuulennenä.	179
Veden vihat eli vesihiisi.	180
Kalma, kalmannenä.	180
Pilaaminen.....	181
Pahasilmä, kateet.....	182
Kohtaus – kirous.....	183
Säikähdys.	186
Säikäyttäminen	186
Hivellys, niukahdus, nori.....	187
Koi.	188
Nari.....	188
Pistos, ammustauti, noidannuoli.....	189
Painajainen.	191
Paise, ajos, äkämä.....	192
Reväsin, ähky.	193
KOTIELÄINTEN TAUDIT.....	194
Ampumatauti, letty, lento.	194
Painajainen.	195
Ammus.	196
MYRKYLLISET PUREMAT JA PISTÄMÄT	197

Sisiliskon purema.	197
Hämähäkin purema.	198
Sammakon purema.	200
Kärpän purema.	200
Hyönteisten pistot.	201
TIETÄJÄT JA NOIDAT	203
Nikolai Still – Tillin ukko.	205
Matti Leppäharju – Haarun Matti	216
Kapakan Manu	221
Taneli Santala.	223
Matti Mutila.	225
Reuhkana eli Kälmi.	229
Tarinoita Reuhkanasta.	230
Kalle Piuhari.	233
Suoniemen noita.	234
Kaasulan Riika.	234
RAKENNUSTAIAT	236
Muuritaiat.	237
Saunataikoja.	237
Riihitarinoita.	238
Navettataikoja.	238
ERÄTAIKOJA	239
SÄÄENNUSTUKSIA.	242
VUODENKIERTO	244
Tammikuu.	246
Loppiainen ja Nuutin päivä.	247
Härkäviikot ja reikäleivät.	249

	11
Talven pienempiä merkkipäiviä.....	249
Heikinpäivä 19.1.	250
Paavali 25.1.	250
Kalle 28.1.....	251
Riitan päivä 1.2.....	251
Kynttilänpäivä 2.2..	251
Sipi 15.2..	252
Talvi-Matti 24.2.....	252
Karkauspäivä 24.2..	254
Vahtokuu.	255
Laskiainen.	256
Paaston aika.....	256
Pääsiäisen aika.	258
Pääsiäisnoidat, trullit.	261
Pääsiäisestä vappuun.	267
Vapusta helluntaihin.....	270
HELLUNTAIAJAKSO	272
Helatorstai.	272
Helluntai.	273
Helluntaista juhannukseen.	274
Juhannus.....	275
Heinäaika.	280
Naistenviikko.	282
Jaakon päivä ja Ukon pyhä 25.7.....	282
Martasta Helenaan.....	284
Mätäkuu 23.7.–23.8.....	285
ELONKORJUUSTA TALVIÖIHIN	287

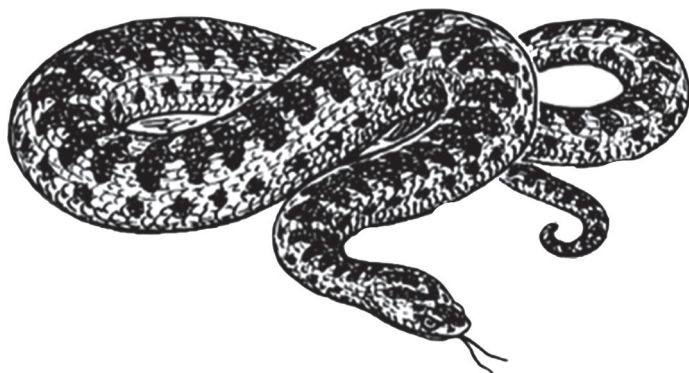
Laurin päivä 10.9..	287
Jälki-Maria 15.9..	288
Pärttyli 23.8..	288
Johannes kastajan kaulanleikkauspäivä..	289
Syys-Matti 21.9.....	290
Syyspäiväntasaus.....	291
Mikkeli 29.9.....	291
LOKAKUUN MERKKIPÄIVIÄ	292
Talviyöt ja ensimmäinen talvipäivä 14.10.....	293
Simosta kekriin.	294
Kekri ja jakoaika.	295
Pyhäinmiesten päivä.....	297
MUITA SYYSJUHLIA	298
Martin päivä 10.11..	298
Liisan päivä 19.11.....	298
Kaisan päivä 25.11..	299
Antin päivä 30.11..	300
JOULUKUU	301
Joulukuun pienempiä merkkipäiviä.	302
Nikolai 6.12.....	302
Anna 15.12.....	303
Tuomaanpäivä 21.12.....	304
Pesäpäivät 21.12.–24.12.....	304
Joulu 25.12..	305
Uudempaa jouluperinnettä.	306
Tapaninpäivä 26.12..	307
VUOTUISET PAIKALLISJUHLAT	309

	13
SEURUSTELUA TYÖPAIKOILLA.....	310
OMAA TARINAPERINNETÄ–VIISAS KLAASE	311
Mynttejä ja merirosvoja.....	312
Kruutitehdas Vuorikoskessa.....	313
Rahan tarkistusta.....	314
Arvokas ateria.	314
Leikkejä rahalla.....	315
Kattilakosken nimi ja muita tarinoita.....	315
SEITSEMISEN KYLÄT JA KALEVALAN MAANTIEDE	317
Suomenselkä.....	317
KALEVALA.....	319
Henkilöhakemisto.....	326
LÄHDELUETTELO	328
Arkistolähteet.	328
Painetut lähteet.	329
Internetlähteet.....	331

Madon synty

Ennen kauhu tiellä juoksi, Kauhun
suusta kuola juoksi, Siitä meille
mato synty, Kauhia kiven alanen,
Tuikia tulipunanen, Sakia savenkar-
vanen, Monen mustan muotonen.
Kyllä konna kotos tiedän, Kiviriutta
rinta päältä, Laho kanto karta-
nos, Jos olet konna pahoin tehnyt,
Tehköön Jesus terveheksi, Sisältä
kivuttomaksi, Päältä tuntumatto-
maksi, Paremmaksi entistänsä.

SKVR X12763. Ikaalinen. Pal-
dani. n. 27. 1852.

Lukijalle

Ajatus Seitsemisen kylien kylähistorian kirjoittamisesta syntyi su-kututkimuksen jatkumona. Syrjäisestä synnyinkylästäni ja sen naa-purikylistä ei ollut aikaisemmin kirjoitettu kattavaa kylätutkimusta muinaisajoista nykypäivään. Alue kattaa kolme kylää kahden kun-nan alueella, Juhtimäen, Sisätön ja Vahon, joita nykyisin yhteisesti nimitetään Seitsemisen kyliksi. Ensimmäinen teos kattoi Juhtimäen historian, toinen teos käsitteli Sisätön ja Vahon kylien historiaa.

Kirjat sisältävät kylien yleistä historiaa, tietoa asutuksen synnys-tä ja talohistoriaa selvittämällä keitä talossa on asunut ja milloin he ovat taloa hallinneet.

Yksi ulottuvuus, kansanperinne, kylien historiasta on kuitenkin vielä käsittelemättä. Tämä teos käsittelee alueen kansanperinnettä. Kansanperinteen näkökulmasta Seitsemisen kylät ovat sekä suhteel-lisen nuoria, että alueellisesti liian pieniä, jotta niissä olisi syntynyt kovinkaan omintakeista kansanperinnettä. Siksi kirjassa käsitellään kansanperinnettä laajemmasta näkökulmasta. Tarkastelualueena on entisen Suur-Ikaalisten alue, johon kuuluivat Jämijärvi, Kankaan-pää, Karvia, Kihniö, Parkano sekä Honkajoki. Seitsemisen kylät ja Itä-Ikaalinen saivat vaikutteita myös mm. Viljakkalasta, Hämeenky-röstä, Kurusta, Ruovedeltä ja osin Virtailtakin. Täsmällistä rajaa ei voi vetää, eikä se ole tarpeenkaan. Painopistealueena voidaan pitää Kyrösjärven vesistön ja Näsijärven vesistön välistä aluetta. Ydinalueeltaan nämä vastaavat Kyrösjärven itäpuolen rantakylien eräkauden nautinta-alueita.

Kansanperinne on hieman hankalasti määriteltävä asia. Sivi-s-tyssanakirja määrittelee kansanperinteen suullisena periytyvänä kulttuurina, kansantietoutena. Voitaneen katsoa, että kansanperin-teellä tarkoitetaan monenlaisia perinteitä ja kulttuurinmuotoja, jotka liittyvät johonkin etniseen ryhmään. Kansanperinteeseen kuuluu tarinoita, legendoja, uskomuksia, näkemyksiä, tapoja, käytäntöjä ja teknologioita. Kansanperinteeksi käsitetään yleensä myös ryhmän

alkuperäiset muinaisuskonnot eli ”etniset uskonnot”, kuten myös suuriin maailmanuskontoihin liittyvät paikalliset perinteet.

Suomalaisella kansanperinteellä tarkoitetaan siten suomalaisille perinteisiä ja kansanomaisia käytäntöjä, teknologioita, uskomuksia, tietoja, asenteita ja tapoja. Suomalaiseen kansanperinteeseen kuuluu sanan laajassa merkityksessä kaikki suomalaisten perinteinen kansanomainen kulttuuri. Erityisesti maalauskulttuuri ja tavallisen rahvaan kulttuuri, myös jossain määrin varhainen työväenkulttuuri on katsottu Suomessa kansanperinteeksi. Myös maaseudulla itsenäisesti toimivien käsityöläisten perinteiset elinkeinot, kuten kyläseppä ammatti, voidaan nähdä kansanperinteenä. Tässä teoksessa ovat mukana myös ihmisen elämän keskeisiin tapahtumiin kuten synty-miseen, avioitumiseen ja kuolemaan liittyvät tavat ja uskomukset.

Kansanperinteessä on jäänteitä suomalaisesta muinaisuskosta. Myös kristillisistä uskomuksista, tavoista ja opeista on muokattu kansanomaisia versioita ja yhdistelty varhaisempia ja kristillisiä käsityksiä.

Kansankulttuuria ja suullista perinnettä tutkivaa tieteenalaa kutsutaan folkloristiikaksi. Se tutkii ihmisten elämismaailmaa ja kansanomaisia ajattelumalleja, eli kansan tietämystä.

Monet kansanperinteeseen kuuluvat uskomukset ovat maailmanlaajuisia ja niitä on sovellettu paikallisiin oloihin. Martti Haavion mukaan kansansadut ovat kansainvälisiä. Monen suomalaisenkin kansansadun juuret saattavat olla Egyptissä, Kreikassa tai jopa Intiassa. Haavion mukaan kaikki suomalaiset sadut ovat syntyneet muualla ja kulkeutuneet eri reittejä tänne¹.

¹ Hyppönen, Anna. Jättiläisten valtakunta, s. 9. Hyppönen viittaa [Haavioon 1935. s. 257–258.]

Seitsemisen kylät, Juhtimäki, Sisättö ja Vaho, sijaitsevat Ikaalisten itäisellä laidalla sijaiten osin Ylöjärven (ent. Kuru) puolella. Kylien asutushistoriasta on Seitsemisen kylät-sarjassa julkaistu kaksi teosta, jotka käsittelevät kylien yleistä historiaa, tietoa asutuksen synnystä ja talohistoriaa selvittämällä keitä talossa on asunut ja milloin he ovat taloa hallinneet.

Tämä teos täydentää sarjan tuomalla mukaan vielä yhden näkökulman kylien historiaan, kansanperinteen. Kansanperinteen näkökulmasta Seitsemisen kylät ovat sekä suhteellisen nuoria, että alueellisesti liian pieniä, jotta niissä olisi syntynyt kovinkaan omintakeista kansanperinnettä, joten näkökulmaa on laajennettu. Tarkastelualueena on entisen Suur-Ikaalisten alue sekä Kyrösjärven ja Näsijärven vesistön välinen alue. Jälkimmäinen alua vastaa Kyrösjärven itäpuolen rantakylien eräkauden nautinta-alueita. Täsmällistä rajaa ei voi vetää, eikä se ole tarpeellakaan.

Sinänsä kansanperinne on hyvin kansainvälistä. Useimmat kansanperinteeseen kuuluvat uskomukset ovat maailmanlaajuisia, mutta niitä on sovellettu paikallisiin oloihin. Monen suomalaisenkin kansansadun juuret saattavat olla Egyptissä, Kreikassa tai jopa Intiassa.

